

Hikari Egawa-İlhan Şahin, *Bir Yörük Grubu ve Hayat Tarzı, Yağcı Bedir Yörükleri*, 1-286, İstanbul 2007.

Mücteba İLGÜREL*

Türklerin Anadolu'ya göçü uzun yıllar sürdü. Gelenlerin bir kısmı şehirleşti, bir kısmı da göçebe hayatını tercih etti. Toplumda göçebe nüfus önemli bir sayıya ulaşıyordu. Yerleşik nüfus hâkimiyet tesis etti. Göçebeler ise sürdürdükleri kültür ve ödedikleri vergilerle hâkimiyete destek oldular. Hâkimiyet de bu sayede devletleşmeyi ve imparatorluk haline gelmeyi sağladı. Göçebelerin büyük gruplar halinde yaylak-kışlak, çadır ve hayvancılık çerçevesindeki hayat tarzları tabiatla bütünleşti. Ekonomik faaliyetler hayvancılıkla sürdü. Hayvancılığın gelişip inkişaf etmesi, dokumacılık sanatını yoğun bir şekilde etkiledi. Bugün dokudukları halılar revaçtadır. Bu sanatı geliştiren Yağcı Bedir Yörükleri'nin sosyal yapıları, ekonomik faaliyetleri, kışlak-yaylak hayatları Anadolu'nun geneline yayılmış olarak Türk ulusunun kırsal kesimdeki kültür zenginliğini ifade etmektedir.

Anadolu'nun bir köşesinde gelişen bu kültür, hiç şüphe yoktur ki birçok bölgede değişik şekillerde tezahür etmiştir. Eserin Giriş'inde Anadolu'nun göçebe hayatı ile tanışmasının Oğuz (Türkmen) boylarının gelmesiyle başladığı belirtilmiştir. Bu gelişin de Moğol baskısıyla gerçekleştiği ve önemli yerleşmenin de batı uç bölgeleri olduğu gösterilmiştir. Tahrir defterlerindeki kayıtlarda hane nüfus ve bu nüfusun ne kadarının göçebe olduğu yaklaşık olarak verilmektedir. Göçebelerin en belirgin özelliği hayvancılıkla uğraşmaları ve yaylak-kışlak mahallerinin olmasıdır. Geleneksel sosyal ve idari yapıları içinde kendilerine has bir kültüre sahiptiler. Bu kültürün korunmasında ve sürdürülmesinde, hem hayvancılığa bağlı olarak yaşadıkları hayat tarzının hem de idari ve sosyal yapılanmaları olan boy, cemaat, oymak, bölük, mahalle ve oba gibi birimlerin önemli bir rolü vardı.

Girişte genel olarak bu birimlerin tanıtımı, etkileri ve yapılan yayınlar tanıtılmıştır. Yerli ve yabancı yayınların sosyal tarih alanlarına ilginin artmasıyla yükseleğe geçtiği belirtilmiştir. Bu konuda yayınlarıyla önemli katkılarda bulunan şu bilim adamları gösterilmiştir. M. Tayyip Gökbilgin, Faruk Sümer, Halil İnalçık, Cengiz Orhonlu, Mehmet Eröz ve Yusuf Halaçoğlu gibi bilim adamları belgelerin ışığında yörük kavramının ortaya çıkışı, Yörüklerin kimliği, ekonomik faaliyetleri ve imparatorluğun iskân siyaseti ve diğer konuları incelemişlerdir. Burada Japon bilim adamı Prof. Dr. Masatake Matsubara'dan bahsetmek gerekir. Prof. Matsubara, Coşlu Yörükleri arasında yaşayarak bir eser hazırlamıştır. Prof. Matsubara, Coşlu Yörüklerinin hareketliliği ile antropolojik ve sosyolojik değerlerini ortaya koymuştur. Örnek bir eser olduğu ifade edilmektedir. Nitekim bu eser yazarlarımıza ilham kaynağı olmuştur.

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Tarih Bölümü, Öğretim Üyesi.

Bu çalışmanın esasını Balıkesir bölgesinde meskun Yağcı Bedir Yörükleri teşkil etmektedir. Konu ile ilgili kayıtlar Osmanlı Arşivi'ndeki ve Tapu-Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi'ndeki Tahrir Defteri'nde bulunmaktadır. Bundan başka Tanzimat'tan sonra düzenlenmiş olan 1840 tarihli Temettüat Defteri bu konunun en önemli kaynağıdır. Ayrıca bu konunun önemli bir kaynağı da Şerriye Sicilleridir.

Birinci Bölüm'de Yağcı Bedir Yörüklerinin tarih sahnesine çıkışları ve idare tarzları ele alınmıştır. Esere konu olan Yörüklerin hangi Türkmen boyuna mensup oldukları ve hangi Türkmen boyunun içinden çıktıklarına dair bir bilgiye rastlanmadığı beyan ediliyor. Burada "Yağcı" adı tartışılmaktadır. Yağcı adının "Yaycı"dan muharref olduğu ileri sürülüyor. Bu doğru olmalı. Zira 1723 tarihli bir ferman metninde geçen "Bizler beher sene avarızımız mukabelesinde Cebehâne-i amireye seksen kabza keman veririz..." ifadesi bunu teyid etmektedir (s.31). Bundan başka 1575 tarihli bir belgeye göre, bölgede Cemaat-i Yörükân-ı Yaycılar adıyla kaydedilen ve yay imalatı ile uğraşan bir Yörük grubunun olduğu biliniyor. Eserde yaycı ifadesinin Tanzimat'tan sonra Yağcı'ya dönüştüğü tahmin ediliyor. Bunda ateşli silahların önemli rolü olmalıdır. Yağcı Bedir Yörüklerinin önceleri Manisa'nın Gördek kazası dâhilinde, sonra Gördes'e kadar yayıldıkları tesbit ediliyor. Buradan XVII. yüzyıl başlarında Celâlik olaylarının artmasıyla daha sakin olan Balıkesir bölgesine (Sındırgı, Bigadiç, Bergama, Kepsut ve Ayazmend) göç etmiş (celâ-yi vatan) olabilecekleri tahmin edilebilir.

Bu bölümde Yağcı Bedirli Yörüklerinin nüfus durumu belgelerin ışığı altında incelenmiştir. Önceleri nüfuslarının azlığından dolayı başlarında herhâlde ihtiyar veya aksakal bulunuyordu. XVIII. yüzyılda idareci olarak bir kethüdaya bilahare beye sahip oldular. Göçebe gruplar da kayıtlı reaya gibi vergi ödedikleri için 1530 da Yaycı Bedir Yörükleri avarız vergisi olarak yay veriyorlardı. Vergiler Şehzade Sancağı Manisa'da ödeniyordu. Yörükler hane sayılarının bir fazlası yay veriyordu. Bu vergi sonra Cebehâne-i âmireye verildi. Malikâne sisteminin yürürlüğe girmesiyle Yörük Mukataası gündeme gelmiştir. Tanzimat'tan sonra da Yaycı Bedir Yörükleri Haremeyn reayası olup vergilerini hayvan ve toprak ürünleri üzerinden verdikleri eserde anlatılmaktadır.

İkinci Bölüm'de Yaycı Bedir Yörüklerinin Sosyal yapıları ve ekonomik faaliyetleri incelenmektedir. Bilindiği gibi bir çadırdan oturan aile hânedir. Hâneler de cemaati meydana getirir. Şahıslar mensup oldukları Yörük grubu ile anılırdı. Eserde bunlara örnek verilmiştir. Temettüat defterindeki vergi mükelleflerinden hareketle şahıs adları da tesbit edilmiştir. Bu kayıtlardan boy ile sakal renginin tesbiti ile mükelleflerin resmedildiği de anlaşılıyor.

Bu bölüm içinde Yağcı Bedir Yörüklerinin yaşadıkları bazı sosyal olaylara da yer verilmiştir. Tahrirlerin yapılması sırasında mükellefler ile görevliler arasında hâne ve hayvan sayısı için anlaşmazlıklar olabiliyordu. 1723 yılında meydana gelen hadise "Yörük Mukataası" ile ilgilidir. Bu yıllarda uygulanan malikâne sistemi içinde Yağcı Bedir Yörüklerinin de bulunduğu anlaşılıyor. Ayrıca 1853 yılında Yörükler

arasındaki bir öldürme hadisesinin kadıya aksettiği ve şeriyeye siciline kaydedildiği görülüyor. Evlenme meselesi yüzünden çıkan ve birkaç kişinin ölümüne sebep olan sosyolojik hadise ise Yağcı Bedirlielerin göçüne sebep olmuştur.

Yağcı Bedir Yörüklerinin ekonomik durumu incelenirken avarız vergisinden muaf oldukları, yerine devlete yay imal ettikleri görülüyor. Vergi mükellefi Yörüklerin toplam sayısından bir fazlası yay teslim ediliyordu. Yay sayısı 1530'dan önce 10, 1530'da 12, 1575'de 25 idi. Bu sayının ileride 80'e kadar çıktığı tesbit edilmiştir. Eserden anlaşıldığına göre Yörükler koyun ve keçi ile büyük baş hayvan yetiştiriyorlardı. At yetiştirdikleri de vaki idi.

Yağcı Bedirlielerin dokuma sanatında çok iyi tanındıkları bilinmektedir. Halı, kilim, heybe ve çuval üretimi merkezî Asya'dan ve Türkiye Selçuklularından Osmanlılara ve günümüze kadar gelmiştir. Bu gün Sındırgı, Bigadiç, Kepsut ve Dikili'ye bağlı köylerde sakin Yörüklerin yün eğirme ve dokumacılık sanatının tarihî seyri incelenmiştir. Temettüat kayıtlarına göre Yağcı Bedirlielerin pek azının ziraatle uğraştığı anlaşılıyor. Yörükler Venedik ve Ceneviz gibi ülkelerle ticarî ilişkilerde bulunmuş olabilirler. Zira Venedikli zengin aileler özel aile armalarını içeren halı siparişi veriyorlardı.

Eserin Üçüncü Bölümü'nde Yağcı Bedir Yörüklerinin kışlak-yaylak hayatları ve yerleşme süreçleri incelenmektedir. Yörükler en eski yerleşim bölgeleri olan Manisa-Balıkesir sınır bölgesinde Gördek ve Gördes yöresinden ayrıldıktan sonra Sındırgı, Bigadiç, Ayazmend, Kepsut ve Bergama bölgesine yerleştiler. Bölgeyi yaylak-kışlak olarak kullandılar. Eserde kaynaklardan tesbit edilen köyleri de bulabiliyoruz. Kışlak yerlerine yerleşme ile günlük hayat da incelenmiştir. Bir babanın veya atanın çadıra sahip oğulları veya torunları ile birbirine çok yakın akrabalık bağları olanlar bir mahalleyi teşkil ederdi. Birbirleriyle yardımlaşma ve dayanışma içinde olurlardı.

Mahalle adları buralara yerleşenlerin sülale adlarından gelmektedir. Kışlak hayatı da incelenmiştir. Koyun ve keçiler kışlakta yavrulardı. Yavrular yayla hayatına hazırlanırdı. Yayla hayatı insanların tabiatla bütünleşmesi demektir. Göç etmek bir bayram havası içinde olurdu. Bu hareketlilik bey veya kethüda veya aksakallıların kararı ile gerçekleşirdi. Kışlak-yaylak mesafeleri genellikle 30 kilometre idi. Ancak değişebilirdi. Bu mesafeler konaklayarak katedilirdi. Konak yerlerinde su bulunmalıydı. Konak mesafeleri 8-10 kilometre ve bir günlük yürüyüş idi. Eserde üç konak yerine çıkış noktalarının rakımları şemalar hâlinde gösterilmiştir.

Eserde yaylak yerleri hakkında da bilgiler derlenmiştir. Göçebe grubu tapu vergisi ve hayvanlarının sayısına göre de yaylak vergisi (otlakiye) ödüyorlardı. Burada da mezarlıkları bulunuyordu. Yaylaya gelen Yörüklerin birader, amca, dayı, teyze gibi yakın aileler çadırlarını bir araya kurarlardı. Yaylada yakın akrabaların teşkil ettiği yerleşim birimine oba denirdi. Yaylada günlük hayat süt sağmak ve süt ürünlerini elde etmekle devam ederdi. Ekim ayında kışlaya dönüş başlardı. Bu hayat tarzı Osmanlı resmî yazışmalarında "Göçer evli" olarak kaydedilmiştir. Bundan sonra göçebeler için hayatî önem taşıyan çadır (turluk ve alıcık) hakkında bilgiler verilmektedir. Bu bilgilerden sonra göçer-evlinin mal ve eşyası, hayvanları bel-

gelere dayanılarak izah edilmiştir. Burada yörüklerin bir yıllık kışlak-yaylak hayatı, Prof. Egawa ile Prof. Şahin'in gezi raporlarına ve belgelere göre anlatılmıştır. Merkezî Asya'dan Anadolu'nun bu köşesine taşınan öz Türkçe adlar, güzel düzenlenmiş hoş ve canlı anlatım ile verilmiştir. Ayrıca Türkçe yaylak-kışlak adları dikkati çekmektedir. Bundan başka Yörükler tarafından verilmiş Ortacaalan, Kınıkalan, Gavlak, Çiçekli, Alasöğüt, Sıracalar, Poyrazderesi, Ulus Dağı gibi konaklama yerlerinin Türkçe adları bu çalışmaya güzellik katmıştır.

Yılın önemli bir kısmını kışlaklarda geçiren Yağcı Bedir Yörüklerinin XVI-II. yüzyılın başlarından itibaren yerleşme sürecine girdikleri anlaşılıyor. Ancak Tanzimat'tan sonra Yörükleri kışlaklarında yerleştirme siyaseti kesinleşti. Malî işler muhassılların sorumluluğuna verildi. Balıkesir dâhilinde bulunan göçebe gruplar da müstakil birer muhassıllık haline getirildi. İskân yıllarca sürdü. Eserde belgeye dayanarak yapılan bir tabloda Yörüklerin yerleşme süreçleri ve iskân alanları belirtilmiştir. Ancak Yörüklerin bir kısmının yaylak-kışlak hayatı yaşamaya devam ettikleri; bazılarının da kışlakta ev (menzil) inşa edip mevsimi gelince yaylaya çıktıkları belgelerden anlaşılıyor.

1863 yılında Anadolu ve Rumeli'de çeşitli ıslahat, iyileştirme, yenileştirme ve modernleştirme gibi konularda teftiş memurlukları kurulurken, Bursa ve Balıkesir'i içine alan Anadolu'nun sağ koluna Ahmed Vefik Paşa teftiş memuru olarak tayin olundu. Eserde Ahmed Vefik Paşa'nın Balıkesir'e gelip teftişlerde bulunduğu gibi Yörüklerin yaylaya çıkmasını yasaklamaya çalıştığı anlatılmaktadır. Ahmed Vefik Paşa icraatında önemli derecede başarılı olmuştur. Kışlaklar köyleşmeye başlamıştır. Bazı Yörüklerin ise yaylak- kışlak hayatı yakın devirlere kadar sürdüğü anlaşılmaktadır. Yağcı Bedir Yörükleri bu gün tamamen öz Türkçe adlar taşıyan köylerde oturmaktadır. Son olarak toprak sahibi olmaları ve bu yüzden çıkan anlaşmazlıklara temas edilmektedir. Bunlar genel olarak Şeriyeye Sicillerinden elde edilen bilgilerdir.

Eserde Yağcı Bedir Yörüklerinin geleneksel hayat tarzları, sosyal yapıları, aile bağları ve yaylak ve kışlaktaki ekonomik faaliyetleri de gözler önüne serilmiştir. Onların Tanzimat'tan sonra yerleşik hayata geçmekte zorlanmaları bu bağları kolayca koparamamalarından ileri gelmektedir. Aile bağlarının güçlü bireysellikten uzak yaşamaları da buna örnek gösterilmektedir.

Eserin Ekler kısmında Balıkesir Şeriyeye Sicilleri, Osmanlı Arşivi ve Tapu-Kadastro'dan elde edilmiş 30 belgenin okunmuş hâli de bulunmaktadır. Ayrıca bir Temettuat Defteri'nden vergi mükelleflerinin adları, fizikî görünümleri ve mülkleriyle ilgili bilgilerden örnekler verilmiştir. Bu kısımda Prof. Egawa ile Prof. Şahin'in 2001 ve 2002 yıllarında bölgeye yaptıkları gezinin raporları yer almaktadır. Ekip köy köy dolaşarak, Yörüklerden özgün bilgiler almışlardır.

Yağcı Bedir Yörükleri adlı bu eser yoğun bir çalışma mahsulüdür. Bu gün kaybolmaya yüz tutmuş olan değerlerimiz bu eserle kazanılmıştır. Birçok arşiv belgesiyile, şeriyeye sicilleri ve temettuat defterleri ile birlikte sözlü tarih malzemesinin kullanıldığı bu eser örnek bir çalışmadır. Bir Yörük grubunun tarihî seyri ve kültürel değerleri gözler önüne serilmiştir. Eser sosyolojik ve antropolojik araştırmalara da kaynak olma niteliğindedir.